

15. *Сбитнев И. М.* Записки Ивана Матвеевича Сбитнева. Из времен учреждения на Волыни и Подолии, после восстания 1831 г., русских школ взамен польских // Киевская старина. – К., 1887. – Т. 17, февраль. – С. 294.

16. *Сперанский М. Н.* Один из учителей Н. В. Гоголя (И. Г. Кулжинский) / М. Н. Сперанский. – Нежин, 1906. – 82 с.

17. Управление Киевского учебного округа. Дело об открытии в округе светских учебных заведений взамен упраздненных римско-католических. Подлинны: рапорт Директора Луцкой Гимназии от 28 марта 1834 г. за № 138 и Подлинная Копия Журнала Педагогического Собрания оной Гимназии, 23 марта 1834 года, оставлены по приказанию Г. Попечителя в Канцелярии Его Пр-ва. – Центральный державный историчный архив Украины у м. Києві. – Ф. 707, оп.1, спр. 732.

18. Управление Киевского учебного округа. Отчеты о состоянии средних учебных заведений округа за 1833 г. [Луцкая Гимназия, Подольская Дирекция, Черниговская Дирекция и др.]. – ЦДАУК. – Ф. 707, оп.1, спр. 839 «а». – С. 90–116.

19. *Шевелив Б.* «Чумаки» Филимона Галузенка й справжній автор цієї поеми // За сто літ: матеріали з громадського і літературного життя України XIX і початків XX століття. – Х. – К. 1930. – Кн. 6. – С. 17–36.

УДК 82.929 Перетц В. М.

Лариса Рева,

наук. співробітник НБУВ,

канд. філолог. наук

НЕВІДОМІ СТОРІНКИ БІОГРАФІЇ ВОЛОДИМИРА МИКОЛАЙОВИЧА ПЕРЕТЦА

У статті аналізується творчість В. М. Перетца. Він представлений як педагог-новатор, літературознавець, дослідник давньоруської писемності. Подається рецензія на його творчість з архівного фонду НБУВ його учня, професора Київського університету Олександра Назаревського.

Ключові слова: біографія, семінар, філологія, комісія, давнє письменство, В. М. Перетц.

Володимир Миколайович Перетц належить до тих видатних вчених, які зробили значний внесок в українську і світову філологічну науку*.

Сказати про те, що В. Перетц – непересічна особистість в українській культурі – замало. Вихованець Петербурзького університету, учень Олексія Івановича Соболевського і Олександра Миколайовича Веселовського, прибувши 1903 р. до Києва, уже був відомий як фахівець, автор фундаментальних досліджень з різних питань давньоруської літератури. З кінця 1890-х років він досліджував давньоруську писемність, давньоукраїнські, давньобілоруські та польські пам'ятки, російський та польський театр, драматургію, фольклор. У колі зацікавлень В. Перетца – російсько-українські культурні зв'язки, праці з джерелознавства,

---

* Перетц Володимир Миколайович (19.(31).01. 1870 р., м. Петербург – 24.09.1935 р., м. Саратов) – російський та український літературознавець, академік Петербурзької АН (з 1914) та АН УРСР (з 1919). Закінчив Петербурзький університет (1893). У 1903–1914 рр. – професор Київського університету. З 1908 р. В. Перетц – голова філологічної секції наукового товариства в Києві. Цього ж року він став дійсним членом Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Львові. Брав участь у заснуванні Української Академії наук (УАН) та написанні її статуту. Засновник і керівник семінару російської словесності у Києві та Петрограді.

історіографії, археографії, методології та методики дослідження історії літератури, бібліографії, текстології, палеографії.

У фундаментальній праці «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» (1926) він подав найповніший добір паралелей до фразеології і лексики «Слова» з пам'яток оригінальної та перекладної української літератури XI–XII ст. і творів народної словесності. Особливе значення мають «Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII» (1928–1929), три випуски якого заповнили численні прогалини в науці про літературний рух в Україні XVI–XVIII ст. Четвертий том дослідження побачив світ 1962 р., уже після смерті автора.

Восени 1904 р. у Києві В. М. Перетц розпочав організацію семінару російської філології, і, як говорить В. П. Адріанова-Перетц, цей семінар «із звичайного університетського спецсемінару» перетворився на своєрідний науковий гурток» [1, с. 248–249]. Гурток вченого нараховував багато послідовників його наукової школи, серед яких – дружина Варвара Адріанова-Перетц, Леонід Білецький, Микола Зеров, Микола Гудзій, Михайло Драй-Хмара, Іван Огієнко, Дмитро Чижевський, Олександр Дорошкевич, Сергій Маслов, Павло Попов, Софія Щеглова, Олександр Назаревський та багато інших.

О. Назаревський у своїх спогадах, що зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, пише: «Володимир Миколайович [Перетц] був вимогливий, суворий і в той же час доброзичливий керівник і критик наших перших дослідів. До участі в «Семінарі» він допускав лише тих, хто прослухав і склав колоквіум за його «Вступом», і в подальшому виявив здібності до самостійної роботи...». «Участь в роботі «Семінарію», заснованого В. М. Перетцом, визначила, можна сказати, всю подальшу долю багатьох з нас його учнів... Сам не українець, В. М. Перетц цікавився культурним життям України і вивчав її літературне минуле за першоджерелами. До цього він залучав і нас, своїх учнів». Ці спогади із значними скороченнями були опубліковані в малотиражній газеті КДУ «За радянські кадри» [2].

Разом з гуртківцями В. М. Перетц піднімав із забуття українські старожитності, вводячи їх у науковий та громадський обіг. Це той активний період життя, коли він, сповнений завзяття, примножував надбання української культури, не шкодуючи сил та здоров'я, заохочував молоді наукові сили до творчості. Ще 1908 р. в першій книзі «Записок Українського наукового товариства в Києві» В. М. Перетц опублікував статтю «Найближчі завдання вивчення історії української літератури», де говорив про план

дослідження старого письменства, звертаючи увагу на бібліографічні дослідження та на видання драматичних, віршових та інших творів XVI–XVIII віків [3].

Гуртківці не замикалися в кабінетах та лабораторіях, а виїжджали до великих міст з метою виявлення та дослідження раритетних пам'яток. Щорічно організовувалися екскурсії до Петербурга, Москви та інших міст, де знаходилися малодосліджені зібрання рукописів та стародруків. Із своїми доповідями учасники семінарію виступали в наукових осередках Москви, Петербурга і Києва, і мали можливість встановлювати контакти не лише з молодими вченими, але й з корифеями філологічної науки – академіками О. І. Соболевським (1856–1929), О. О. Шахматовим (1864–1920) та ін.

Основний принцип школи В. М. Перетца – «працювати над сирим матеріалом», на «чорному дворі науки...», оскільки без «чорного двору» не можна потрапити в «блискучі чертоги справжнього, надійного знання». Звіти про екскурсії та про результати досліджень і самого керівника, і учасників семінарію друкувалися в «Университетских известиях». Крім того, Володимир Миколайович зумів організувати друкування праць учасників семінарію і в інших наукових виданнях – як російських, так і українських. Лише про один фрагмент діяльності В. М. Перетца і його школи свідчить екскурсія до м. Житомира (20–26 жовтня 1911 р.) – третя за ліком (перша – до Петрограда (20 лютого – 6 березня 1910 р.), друга – до Катеринослава (1–9 червня 1910 р.).

Місто експедиції було обране не випадково, оскільки тут зберігалися великі зібрання слов'яно-руських рукописів та стародруків у Волинському Єпархіальному давньосховищі, в бібліотеці Волинської Духовної семінарії та Музеї товариства дослідників Волині (зараз Товариство дослідників Волині відновило свою діяльність. Президент Товариства – проф. М. Костриця). Мета поїздки, як і раніше до Петрограда та Катеринослава, була чітко визначена: ознайомлення de visu з пам'ятками старої мови та давньої літератури, розшукування пам'яток, які були поза науковим обігом, а також поповнення відомостей про одиниці зберігання, що були описані в «Систематическом каталоге книг на церковнославянском и русском языках фундаментальной библиотеки Волынской Духовной семинарии», складеному Тихомировим (Почаїв, 1889), які вже не могли задовольняти науковців. Окрім того, історія Волині та й України вцілому поповнювалася не лише реєстром знайдених чи вцілілих за віки книг, а й робився науковий облік кожного примірника-раритета з детальними описами позначень. За короткий час перебування в Житомирі члени експедиції зробили опис усіх рукописів Музею товариства дослідників Волині, склали опис стародруків

та рукописів бібліотеки Духовної семінарії і описали частину рукописів і стародруків Волинського Єпархіального давньосховища. [4; 5, с. 87–94].

У Київському національному університеті імені Тараса Шевченка 1996 р. за участю кафедри теорії літератури та компаративістики, Гарвардського, Варшавського, Тбіліського університетів, університету Массарика (Брно, Чехія), Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України відновлено діяльність філологічного семінару. 8-й випуск збірника «Філологічні семінари» (К., 2005. – 346 с.) присвячено 100-літтю семінара і його засновнику професору В. М. Перетцу.

Одночасно з викладацькою роботою і керівництвом семінарієм Володимир Миколайович не припиняв науково-дослідницької діяльності. Його наукова спадщина налічує понад 300 наукових досліджень, статей, рецензій, що за життя вченого стали пам'ятником його невтомної праці. У Києві він опублікував більше 100 наукових праць з різних питань давнього українського письменства, давнього театру, оригінальної та перекладної повісті, стилю творів різних літературних жанрів Петровської епохи.

Про творчість вченого його послідовниками написано численні статті та рецензії. В Інституті рукопису НБУВ зберігаються рецензії О. Назаревського, присвячені трьом випускам знаменитих «Исследований и материалов» В. М. Перетца. Одну з них, враховуючи її малознаність, ми пропонуємо в «Додатку».

У другій половині двадцятих років ХХ ст. при ВУАН за ініціативи В. М. Перетца було організовано «Комісію давнього письменства». З 1927 р. і до початку 1930 р. він був її головою. Від часу свого заснування Комісія стала однією з найпомітніших ланок Історико-філологічного відділу ВУАН. Основними напрямками наукової праці Комісії було виявлення та вивчення елементів світської літератури в словесній продукції давньої України XVI–XVII століть; дослідження давньої легенди; української публіцистичної літератури; діалектики літературного процесу в Україні цього часу; теорії письменства (поезії та прози) в Україні XVII–XVIII століть; соціології стилю пам'яток давньої України, а також складання систематичного бібліографічного покажчика давнього українського письменства.

Як свідчать протоколи засідань, члени Комісії проводили велику пошукову, наукову та організаційно-методичну роботу. Особливу роль у діяльності Комісії відіграв її голова – академік В. Перетц, філолог, історик літератури. У своїх працях він обстоював твердження про українське походження рукописних і стародрукованих пам'яток Київської Русі («Из лекций по истории древнерусской литературы», «Исследования и

материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков» та інші), звертав увагу на форму, побудову літературних пам'яток і вимагав ґрунтовного вивчення й інтерпретації текстів та їхньої критичної публікації. Він розглядав українську літературу Київської Русі з її пізнішими періодами (XVI–XVIII століття) як єдиний безперервний літературний процес.

Члени Комісії дбали про оприлюднення результатів своєї наукової діяльності. З цією метою проводилися засідання, де виголошувалися наукові доповіді, які широко обговорювалися присутніми.

Комісія мала своє видання – «Пам'ятки мови та письменства давньої України» (як окрему серію в збірниках Історико-філологічного відділу ВУАН). За час її діяльності вийшли друком: «Пам'ятки XI–XVIII ст. про князів Бориса та Гліба» С. Богуславського (К., 1928), «Твори І. Некрашевича» Н. Кістяківської (К., 1929), праця Т. Сушицького «Західно-руські літописи як пам'ятки літератури» (упорядкував та підготував до друку О. Назаревський); праця С. Гаєвського «Александрія» в давній українській літературі» та інші.

Підготовлено до друку праці Д. Абрамовича «Києво-Печерський Патерик», І. Єремїна «Твори Кирила Туровського»; працю М. Гудзія «Історія сімох мудреців в українській обробці» та інші.

Планом роботи на 1931–1933 роки (ІР. НБУВ. – Ф. Х. – № 12447. – Арк. 3) було передбачено збільшення коштів, особливо на науково-організаційні, операційні витрати та на оплату відряджень членів Комісії з метою розшукування нових матеріалів – рукописів та стародруків України, вивчення та підготовка їх до друку. Комісія проектувала оприлюднення не лише самих текстів української повісті, пам'яток легендарного характеру, сатирико-побутового письменства, описи деяких збірок, а й підготовку першого систематичного бібліографічного покажчика давнього українського письменства. У «Звіті комісії українського письменства за 1930 рік» (ІР. НБУВ. – Там само. – № 12429. – Арк. 1–10) відзначено громадську та науково-популяризаційну її діяльність, зв'язок із виробництвом, йшлося також про досягнення й недоліки в роботі, недостатній рівень «марксо-ленінської методології, яку повинні були опанувати її члени».

Цілком імовірно, що саме такі зауваження й стали причиною ліквідації та політичного розгрому Комісії ВУАН на початку 30-х років, а праці її членів надовго залягли в спецсховищах або були знищені. «Плодотворна праця Комісії давнього українського письменства тривала до 1934 року, коли репресії обірвали науковий і життєвий шлях засновника Комісії та

Київської філологічної школи академіка В. Перетца, а велика частка наукового доробку тих років протягом тривалого часу була вилучена з наукового вжитку», – говориться в офіційному джерелі [6, с. 50].

Після від'їзду з України, не пориваючи зв'язків з Києвом, В. Перетц продовжував досліджувати давню українську писемність, організував Товариство прихильників української історії, письменства та мови.

11 квітня 1934 р. В. М. Перетца було заарештовано.

В архіві СБУ зберігається ксерокопія кримінальної справи В. М. Перетца (оригінал в Санкт-Петербурзі: Ф. 68. – КДВ. – 136. – Спр. № 3906, П – 24876. – 365 арк.). Ця кримінальна справа стала невід'ємною частиною творчої та наукової біографії вченого і яскраво свідчить про ставлення радянської системи до незаангажованої науки, зокрема тієї її галузі, що вивчала спадщину Київської Русі. Детальний перегляд справи свідчить про те, що саме інтерпретація спадщини Київської Русі як української за своїм походженням – суто з наукових позицій, незалежно від будь-яких партійних чинників – стала головною причиною арешту. Справа містить низку свідчень проти В. М. Перетца. Безперечно, всі вони сфабриковані задля того, щоб інкримінувати вченому злочин проти радянської влади. Крім того, більшість тих осіб, що свідчили, робили це не з власної волі, а під тиском, через загрозу для власного життя. До справи залучено низку протоколів допитів різних людей, зокрема працівників Академії наук СРСР, Російського музею в Ленінграді та ін. Фактично всі вони визнають, що належать до контрреволюційної організації, метою якої було повалення радянської влади. В. М. Перетц категорично заперечував свою участь в антирадянській діяльності. Але його слова нічого не важили. Слідство над ним завершилося висилкою, про що свідчить «Выписка из протокола Особого Совещания при Коллегии ОГПУ от 16 июня 1934 г.» з грифом «Совершенно секретно». Тут зазначається: «Слушали: Дело № 3906 по обвинению гражданина Перетца В. Н. по ст. 58/4 и 58/II. Постановили: Перетца В. Н. выслать в г. Саратов сроком на три года, считая срок с 11.4.34 г. Дело сдать в архив». Також було відправлено лист Й. Сталіну, де стверджувалася вина Перетца й говорилося про необхідність виключити його зі складу АН СРСР і вислати на три роки до Саратова [7, с. 64–70].

У червні 1934 року було розпочато перегляд справи Перетца. Але цей процес виявився тривалим. Учений не дожив до його завершення. 4 жовтня 1935 року на ім'я начальника СПО ГУБС НКВС СРСР надійшов лист із повідомленням про те, що Перетц Володимир Миколайович помер 24 вересня 1935 року. На похорон приїздили брат покійного Лев Перетц і дружина Варвара Адрианова-Перетц. Брат наполіг на тому, щоб було

оспівування тіла покійного священником. В останній шлях ученого супроводжували всього кілька осіб.

Твори В. М. Перетца:

- Историко-литературные исследования и материалы: т. 1–3. – СПб., 1900–1902; Очерки старинной малорусской поэзии. – СПб., 1903;
- Новые данные для истории старинной украинской лирики. – СПб., 1907; Из лекций по методологии истории русской литературы. История изучения. Методы. Источники [Корректированное издание на правах рукописи]. – К., 1914;
- К вопросу об основаниях научной литературной критики // Ученые записки Самарского университета : Вып. 2. – Самара, 1919;
- «Словоополку Игоревім». – К., 1926;
- Ще одна вірша про гетьмана Мазепу. – 1927: [Відб];
- Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. – М.; Л., 1928, 1929, 1962.

Література про В. М. Перетца:

- Адрианова-Перетц В. Владимир Николаевич Перетц // Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков». – М.; Л., 1962. – С. 248–249;
- Семинарий русской филологии акад. В. Н. Перетца. Участники семинария – своему руководителю. – Л., 1929;
- Семинарий русской филологии при Императорском университете св. Владимира под руководством проф. В. Н. Перетца. Первое пятилетие. – К., 1912;
- Філологічні семінари: Художня форма: Вип. 8: Присвяч. 100-літтю філолог. семінару та його засновнику – професору Перетцу В. М. / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2005. – 343 с.
- Програма Крутлого столу «Київська філологічна школа і Володимир Перетц» (до 140-річчя від дня народження), 11 лютого, Київ, 2010 / НАН України; Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського; Укр. комітет славістів; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Ін-т філології. – К.: [б. в.], 2010. – 8 с.
- Перетц Владимир Николаевич (1870–1935). Краткий очерк методологии истории русской литературы: пособие и справочник для преподавателей, студентов и для самообразования / Гос. публ. истор. б-ка России. – Москва: Гос. публ. истор. б-ка России, 2010. – 244, [1] с.

Список використаних джерел

1. *Адрианова-Перетц В.* Владимир Николаевич Перетц // Перетц В. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. – М., 1962. – С. 248–249.
2. За радянські кадри. – 1963. – № 13. – 29 берез.
3. Семинарий русской филологии при Императорском университете св. Владимира под руководством проф. В. Н. Перетца. Первое пятилетие. – К., 1912.
4. *Рева Л.* Неопубліковані матеріали про давню українську книгу // Студії з архівної справи та документознавства : Т. 7. – К., 2001. – С. 140–143.
5. *Рева Л.* Гуртківці В. М. Перетца в Житомирі // Житомиру – 1120 (884–2004) : [матеріали Міжнар. наук.-краєзнав. конф. «Житомир в історії Волині та України», 15–18 верес. 2004 р., м. Житомир] / Житомир. обл. держ. адмін. Житомир. обл. рада, Житомир. міська рада [та ін. ; голов. ред. : М. Ю. Костриця]. – Житомир, 2004. – С. 87–94. – (Науковий збірник «Велика Волинь»; т. 31).
6. Історія Академії наук України : 1918–1993. – К., 1994. – С. 50.
7. *Сліпушко О.* Кримінальна справа академіка В. М. Перетца як дослідника літератури Київської Русі (за матеріалами архіву СБУ) // Слово і час. – 2005. – № 5. – С. 64–70.

Додаток

*Назаревський О. А. [Рецензія] **

ІР. НБУВ. Ф.78. – № 1606.

Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII вв. (II и III вып.). – Ленинград, 1929 г. – Т. 1 : Вып. 1. – Л., 1928. – 234 с.

Перед нами новий випуск праці невтомного дослідника старого українського письма, акад. В. М. Перетца, що поставив перед себе почесне, але й нелегке завдання – шляхом упертих, безперервних розшуків у безмежному морі рукописної спадщини минулих віків – заповнити ті чималі прогалини, що в нашій звичайній уяві про літературний рух на Україні XVI–XVIII ст... Зміст цього випуску присвячено докладній аналізі отаких літературних явищ минулого часу: т. званої «Четьи» 1489 р., «Просветителя» Йосипа Саніна в українському перекладі та українського перекладу «Визволеного Єрусалима» Т. Тассо. В розділі «К изучению «Четьи» 1489» (с. 1–107) автор не тільки подав докладний огляд змісту другої, досі не дослідженої частини пам'ятки в супроводі численних бібліографічних вказівок, але й заново переглянув питання про походження даної пам'ятки та її мову. Всебічна аналіза т. званої «Четьи» цілком переконливо доводить, що ця важлива пам'ятка, яку в науковому вжитку довгий час вважали західноруською (білор.) і в дійсності – фактом української культури й мови XV ст. (лише з деякими білоруськими особливостями, що їх залишив білорус-

* Орфографію збережено.

переписувач). Треба взагалі зауважити, що приклад «Четьи» 1489 р. не є чимсь одиноким чи виключним: унаслідок детальнішого безпосереднього ознайомлення ми визнаємо тепер за українські чимало давніх рукописних пам'яток, що за старими описами та дослідями кваліфікувалися як західноруські. До пам'яток цієї таки категорії належить і зроблений на поч. XVII ст. переклад відомого полемічного твору Й. Саніна «Просветитель», що його один із дослідників спробував був однести до «західноруської» літературної продукції. Аналіза мови, що її зробив акад. В. М. Перетц та великі витяги з цього перекладу, які він наводить у своїй книзі (с. 108–167), цілком ясно показують, що в даному разі маємо пам'ятку української мови, українську літературну обробку московського твору. Обробка ця має подвійний інтерес: а) з одного боку, переклад «Просветителя» на українську мову викликаний був поширенням на Україні у II пол. – кінці XVI ст. т. зв. «аріанства» чи «соцініан», і т. чином ми наочно бачимо тут цікаве явище – відживлення та вживання старої літературної пам'ятки на новій території, у іншого народу, в аналогічних (до певної міри, звичайно) історично-ідеологічних умовах, в даному разі – в умовах боротьби місцевих «ревнителів» православ'я з релігійними вільнодумствами; б) з другого боку, тут маємо й цікавий літературний факт – засвоєння чужої пам'ятки минулого вже часу в новій словесній оболонці, причому ця нова обробка була вдала і своєю лексикою та синтаксою надзвичайно наближається до полемічних пам'яток доби українського Відродження: як би ми не знали, каже акад. Перетц, що перед нас переклад відомого московського «Просветителя», можна було б гадати, що український тенет з'явився як цілком самостійний оригінальний твір: остільки його стиль вільний, не зв'язаний синтаксою й лексикою оригінала (с. 122).

Нарешті, останній розділ книги знайомить нас із цілком новим фактом в історії українського письменства кінця XVII – поч. XVIII ст. – з перекладом на українську мову того часу «Визволеного Єрусалима» Т. Тассо, що його пощастило знайти ак. Перетцові (с. 168–234). Які ж об'єктивні причини того часу викликали були український переклад цієї всевітньо відомої італійської поеми, і своїм змістом, і формою так мало подібної до більшості тодішніх українських літературних творів? Одного з головніших причин перекладу, як правдиво зауважив ак. Перетц, було те, що майже протягом цілого XVII ст. на Україні провадиться уперта боротьба з турками та татарами, яка разом із релігійним запалом борців викликала та підтримувала інтерес не тільки до найближчих ворогів, але і до тих далеких часів, коли ціла Європа виступила на оборону «святої землі», про що український читач давно мав деякі відомості і з літописів та хронографів, і з відомого «Хождєнія ігум. Даниїла» та його переробки «Хождєнія ігум. Даниїла Корсунського».

Але літописні звістки були надто короткі й бліді, а т. зв. «Хождєнія» могли задовольнити здебільшого церковно-релігійні потреби читачів. Отже задоволення потреб художнього й світського характеру доводилося шукати серед творів нової літератури, яка розповідала про здобуття «святої землі» хоч і з певним релігійним офарбленням, але по-новому, у стилі рицарського роману. Таким твором, що міг задовольнити згадані потреби українського читача, і була славетна поема

Тасова, що вже з початку XVII ст. відома була у польському перекладі П. Кохановського.

Як показав у своїй роботі ак. Перетц, цей переклад Кохановського і правив за оригінал невідомому українському перекладачеві XVII–XVIII ст. Вважаємо, що ці наші короткі з приводу книги ак. Перетца зауваження все ж таки досить ясно змальовують усю важливість розпочатої нами роботи і сподіваюся, що в дальших випусках своїх «Исследований и материалов» шановний автор подасть чимало нового й цінного – для поглиблення й поширення наших знаннів у різних галузях старих українських письменників.

УДК 631.5/.9:929”1882/1927”Терниченко А. Г.

Алла Білоцерківська,

ст. наук. співробітник ДНСГБ України,

канд. іст. наук

**ПОСТАТЬ ПРОФЕСОРА
А. Г. ТЕРНИЧЕНКА (1882–1927)
У ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ**

У статті розглядається історіографічний аналіз опублікованих джерел, що безпосередньо або частково стосуються постаті одного з відомих в Україні вчених-аграріїв професора А. Г. Терниченка (1882–1927), який у свій час зробив значний внесок у розвиток вітчизняної сільськогосподарської науки та освіти.

Ключові слова: Аристарх Григорович Терниченко, історіографічний аналіз, вчені-аграрії, сільськогосподарська наука.

У 2007 р. виповнилося 125 років від дня народження та 80 років від дня смерті українського вченого в галузі агрономії, державного та громадського діяча, педагога, професора Аристарха Григоровича Терниченка. Протягом всього порівняно недовгого життя він був повністю відданий своїй улюбленій справі, присвячував їй всі сили й енергію. Однак життєвий та творчий шлях цієї багатогранної особистості ще комплексно не досліджено. Так, починаючи з 30-х років XX ст., ім'я вченого й організатора сільськогосподарської науки та освіти практично не згадувалося у вітчизняному науковому середовищі.

Аналіз наукових і науково-популярних праць про життя й діяльність професора А. Г. Терниченка дав змогу умовно виділити три основні історіографічні періоди: 1) *дореволюційний (1908–1917 рр.)*; 2) *радянський (1920–1991 рр.)*; 3) *сучасний (1991–2010 рр.)*.

Уперше ім'я вченого згадується в 1908 р., коли в «Журнале опытной агрономии» вийшла рецензія на його наукову статтю «Воздольвание житняка в качестве кормового растения»¹. В «Пам'ятній книзі Київської губернії за 1911 рік» Аристарх Григорович згадується як редактор популярного на той час українського сільськогосподарського журналу «Рілля»². Інформаційне видання при Київському політехнічному інституті Імператора Олександра II подає відомості про нього як члена правління (1909–1910 рр.), секретаря (1910–1912 рр.) та члена бюро громадської агрономії (1909–1912 рр.) Агрономічного гуртка³. В 1-му, 2-му та 6-му